

Törvények, kompetenciák, kérdések – a felnőttoktatás válságának korrajza a XXI. század első harmadából

Nógrádiné Pócs Lujza,¹ Gyöngyösiné Szabó Judit²

Abstract **Regulations, competences, questions – crisis in adult education in the first third of the 21st century.** In my thesis I am investigating the causes of the crisis in the first third of the 21st century in primary and secondary level adult education from two aspects. Both the objective, bureaucratic and legislative factors, as well as the intrinsic motivational basis with the family background and net of competencies will be taken into account. All of these factors are significant in enabling the individuals to complete their secondary studies during their adult years so that they are able to hold positions that require higher qualifications and, thus, improve their chances of making a living.

When analysing competencies, teacher competencies are also taken into consideration to relate to the quality control programme of teachers within the new teacher career model. Further, the findings of a questionnaire that was filled in by my fellow teachers taking part in the public work programme are analysed and evaluated.

I look at the negative impact of the changes in the education policy to include unemployment, migration, dropping out, issues with career orientation, the lack of follow-up on those entering the job market, as well as the solutions offered by the education policy: the BRIDGE and the public work programmes, both of which aim at assisting the unskilled in catching up.

Finally I make an attempt to suggest feasible solutions to the problems above and highlight the competencies, which are required for successful physical and mental achievement. As a conclusion, I emphasize the importance of sustaining the adult education system in order to improve chances for life-long learning in Hungary.

Keywords adult education • life-long learning • educational policy • motivational factors • competencies • teacher career model

1 Lorántffy Zsuzsanna Református Általános Iskola és Gimnázium
E-mail: lujza.nogradine@gmail.com

2 Kaposvári Egyetem Felnőtt- és Szakképzési Csoport
E-mail: gyongyosine.judit@ke.hu

Bevezetés

„Olyan lesz a jövő, mint amilyen a ma iskolája...” (Szent-Györgyi Albert)

Szakdolgozatomban a közép- és alapkú felnttktatás jelenlegi helyzetét, tényezőit, a tanulói és pedagógusi attitűdöket, a pályakövetés hiányosságait, a lemorzsolódás okait, és a Magyarországon különösen súlyos felnttktzési állapot javításának lehetséges megoldásait keresem a jogszabályi háttér elemzésével összekötve. Dolgozatom aktualitását mi sem bizonyítja jobban, mint a 2014. március 30-án megjelent ombudsmani jelentés „Méltó kezdet” címmel a mélyszegénységről, a romák helyzetéről, a közmunkaprogram kudarcairól, valamint a fiatalok munkavállalási lehetőségeinek hiányáról.

A felnttktatás formáját tekintve lehet formális, azaz szervezett keretek között zajló, melynek sikeres befejezését valamilyen bizonyítvány igazolja. Mindemellett azonban nem elhanyagolható a nem formális és az informális oktatási formáció sem. A nem formális keretek között jellemző a nyelvvizsga, a jogosítvány megszerzése, az informális pedig a családon, munkahelyen, egyéb közösségekben zajló tudás-felhalmozás, ez a validáció jelentőségét hangsúlyozza.

Ezt tovább erősíti a XXI. század legfontosabb alapelvévé váló, nemcsak a fejlett országokban, hanem hazánkban is egyre jellemzőbb élethosszig tartó tanulás, az „LLL” – Lifelong Learning-koncepció, melyet az oktatáskutatók a felnttktatás középpontjába emeltek.

A problémák forrása – véleményem szerint – elsődlegesen anyagi természetű. Ismerjük hazánk gazdasági állapotait, az oktatás finanszírozásának mutatóit. Ezen a helyzeten változtatni évtizedek munkája, de a dolgozatban felvázolt hatékonyságra, illetve éppen a hatékonyság hiányára rámutatni lehetséges.

A másik nehezítő tényező a bürokrácia burjánzása, a szerkezeti átalakítások instabilizáló szerepe. Az iskola működési rendszere túlszabályozott, minden területét állandóan változó törvények sokasága irányítja, éppen ezzel téve nehezkessé a megszokottól eltérő, de nagy társadalmi igényt mutató felnttktatást. Az, hogy a század első harmadára tulajdonképpen leépülőben van a felnttek továbbtanulását támogató szisztéma, nemcsak a demográfiai változások miatt van, hanem az oktatást nehezítő tényezők miatt is.

A harmadik kritikus tényező maga a tanulást vállaló ember. A negatív társadalmi, szociális és gazdasági tényezők együttes hatása az egyénben összegződik, a családok moralitása, a tanulók kitartásának hiánya, az alulmotiváltság, a kompetenciák hiánya, a lemorzsolódás döbbenetesen magas arányai, – különösen a férfi tanulók esetében – szintén nehezítik a felnttktatás eredményességét.

A negyedik neuralgikus pont a módszertan, mely speciális munkaformákat követel a felnttktatásban dolgozóktól. A magyar közoktatási rendszer deklaráltan kompetencia alapon oktat, a felnttktatás azonban sajátos kompetenciákat igényel, és ezek a mai pedagógustársadalom számára semmiféle továbbképzésen nem érhetők el.

Változások a törvényi szabályozásban

Az 1993. évi közoktatási törvényben a gyermekek nyolcadik osztályban tizenhét, középiskolában huszonhárom éves korukig nappali tagozatos jogviszonnyal rendelkezhettek, azaz a felnttktatás világába a nehézségekkel küszködők akkor érkeztek meg, illetve addig tartózkodtak, amíg kortársaik már nagyjából befejezték egyetemi, főiskolai tanulmányaikat.

A 2011. évi köznevelési törvény alkotójának szándéka ezzel szemben egyértelmű: a felnőttoktatásba kerülés, bennmaradás életkorhoz kötését egy, illetve két évvel lejjebb szállította, ezzel gyakorlatilag felnőtté nyilvánította a 16 éves korosztályt általános iskolai viszonylatban, és a huszonegy éves középiskolásokat, hiszen a felnőttoktatás keretei közé sorolta őket. Valamint kihagyta a törvény szövegéből a „nem tud, nem akar” relációt, azaz a diák, ha nem fejezte be általános iskolai tanulmányait, akkor (az okoktól teljesen függetlenül) kötelező érvényűen a felnőttoktatásba kerül át. Ugyanez a helyzet a középiskolai tanulmányaik terén is, itt a 21. életévig szabja meg a nappali rendszerű oktatás lehetőségét, ezután kötelezően az esti, levelező vagy távoktatási képzés lehetséges a tanulók számára.

Mi lehetett az egyik oka ennek az életkor-módosításnak tehát, ha tulajdonképpen szakmai-pedagógiai-biológiai szempontok, sőt külföldi példák alapján semmi nem igazolja, hogy a tanulói életkort a nappali oktatás keretein belül drasztikusan csökkentse a törvényalkotó? A gyakorlat azt mutatta, hogy nagy létszámú jelentkezés zajlott a felnőttoktatási intézmények nappali tagozatára a középiskolát vagy általános iskolát be nem fejezők részéről olyan tanulók esetében, akik utazási kedvezményt, diákigazolványt, árvejáradékot és családi pótlékot igényeltek. A beiratkozás után azonnal igényelték is az iskolalátogatási nyomtatványokat – természetesen a küzdeni, tanulni akarókat nem idesorolva –, majd a hiányzók, a lemorzsolódók taborát gyarapították. Az iskola bürokratikus teendőit növelték, a hiányzások nyilvántartása, a felszólítások, jegyzői, családvédelmi, sőt olykor a rendőri intézkedések száma ebben az életkorban jelentősen megnőtt a felnőttoktatási intézmények nappali tagozatán. Természetesen ez negatívan hatott az oktató-nevelő munka hatékonyságára, rombolta az iskolák morálját, nehezítette az osztályfőnöki munkát, rossz példaként állt az egyébként rendesen iskolába járók előtt is.

Hazai oktatáspolitikai válaszok a képzetlen munkaerő felzárkóztatására és integrálására

A Híd-programok

A köznevelési törvény a Híd-programok segítségével kíván esélyt adni azoknak a fiataloknak, akik az általános iskola elvégzése után nem jutottak be középiskolába, illetve akik nem fejezték be az általános iskolát.

Híd I.: Egyéves felkészítő és pályaeorientációs program a nyolc általános iskolai évfolyamot sikeresen befejezett, de középfokú oktatásba felvételt nem nyert tanulók számára. A továbbtanuláshoz szükséges, de hiányzó alapvető ismeretek és kompetenciák pótlásával középfokon tanulásra készít fel.

Híd II.: Egyéves speciális felzárkóztató program alapfokú iskolai végzettséggel nem rendelkező, de legalább hat általános iskolai osztályt sikeresen elvégzett, 15. életévüket betöltött tanulók számára. A program pályaeorientációs feladatokat lát el, és rész-szakképesítés megszerzésére készít fel, ezáltal lehetővé teszi a szakképzésbe való bekapcsolódást.

A két program sikerei még nem láthatóak, eredményeik elemzése még nem történt meg. A Híd programot Somogy megyében a 2013/14-es tanévben az Építőipari, Faipari Szakképző Iskola és Kollégium vállalta.

A közmunkaprogram

A munkanélküliek átképzésének, felzárkóztatásának másik megoldási lehetősége volt a közmunkaprogramban dolgozók négy hónapos, iskolai keretek között zajló oktatási

programja. 2013. december 2-től 2014. április végéig tartó alapkompétencia-fejlesztés összesen mintegy 50000 fő bevonásával valósult meg, a programot a Türr István Képző és Kutató Intézetet Pécsi Központja szervezte a téli közfoglalkoztatás keretében Kaposváron.

Érdekességként jegyzem meg, hogy a középiskolai képzésben ebben a tanévben indult el a közmunkaprogram, s a két program egybeesését szellemesen így fogalmazta meg a tanártársadalom: „A közmunkások tanulnak, a tanulók pedig közmunkát végeznek!”

A közfoglalkoztatottak képzésében résztvevő tanárok tapasztalatai

A közfoglalkoztatottak négy hónapos, 438 órás képzésével kapcsolatban – annak hatékonyságát vizsgálandó – kollégáimat egy kérdőív kitöltésére kértem. A kérdőívben feltett nyitott kérdések két csoportra oszthatók: az egyik a tanári motivációs bázisra és a tanári kompetenciák alkalmazásának lehetőségeire, a másik pedig a képzésben résztvevők kompetenciáira és motiváltságára vonatkozott. Összességében a felnőttoktatás egy új módozatát, eredményeit, módszertanát kívántam feltárni az emberi tényezőre fókuszálva.

A kérdőív kitöltésében kaposvári és hetesi kollégák segítettek (N=23), beosztásukat tekintve igazgatók, igazgatóhelyettesek, kollégiumvezetők, diákönkormányzatot segítő pedagógusok, felső tagozatos tanárok és tanítók. Szakképzettségük tekintetében jellemzően matematika–fizika, biológia–technika szakosok, idegen nyelvet és természetismeretet tanítók, és a legnagyobb létszámban alsós tanítók.

A tanfolyam legfontosabb célkitűzései, tananyagegységei a kaposvári tanfolyamon a következők voltak:

- Ráhangoló/motiváló tréning (erkölcsi-etikai kérdések).
- Kulcskompetenciák fejlesztése: írás-olvasás, számolás (szókincsbővítés, telefonálási technikák, számrejtvények, barkobhák, gyufarejtvények).
- Tanulástechnikai tréning (hátránykompenzáció).
- Életvitel (pl.: adásvételi szerződések megkötésének módja, munkahely keresési, munkavállalási technikák oktatása, gyermekneveléssel kapcsolatos egyéni problémák kezelése).
- Mentálhigiénés tréning.

A kérdőíves kikérdezés legfontosabb eredményei:

a) Általános és a szervezéssel kapcsolatos tapasztalatok:

- Nagyon rövid a négy hónap a képzésre, tulajdonképpen azt az időt töltik itt a közmunkások, amit nem lehet az időjárás körülmények miatt közmunkával lefoglalni.
- Az oktatás délelőtt 8 és 14 óra között zajlott.
- Teljesen eltérő életkorú és tudásszintű emberek alkottak egy-egy tanulói csoportot, voltak olyanok, akik a középiskolai tanulmányaikat szakították meg, és voltak, akik nyolc osztályos végzettséggel sem rendelkeztek.
- A résztvevők többsége roma származású volt.
- 18 és 56 év közöttiek tanultak együtt egy csoportban.

- Semmiféle bizonyítványt erről a képzésről nem kaptak, így egyetlen motivációs erő tartotta őket a rendszerben, az a körülbelül havi 50 000 Ft, amivel a közmunka kiesését pótolták (ezért a létszám ellenőrzése az egyik legfontosabb feladattá vált, a hallgatókat a Munkaügyi Központ és a Cigány Kisebbségi Önkormányzat is ellenőrizte).
- Nem voltak fegyelmezési gondok a vegyes összetétel ellenére sem, a ritka konfliktusok a tanulók között zajlottak, a pedagógusokat elfogadták.

b) A tanulókkal kapcsolatos tapasztalatok:

- A tanulók között tipikus volt, hogy családi okok miatt nem folytatták tanulmányaikat, ebben közrejátszott az alkoholizmus, a lezúllás, a családi gazdaságok, a jószágok elvesztése, elszegényedés.
- Kedvelték a humoros, oldott, játékos feladatokat, az ilyen típusú óravezetést.
- Nehezen motiválhatók, eltérő az értékrendjük, a szociokulturális hátterük – egy szóval a tanulási folyamatot nyűgnek érezték, de pozitívként jegyezték meg, hogy a résztvevők közösségben voltak.
- A csoportban alkalmazkodniuk kellett egymáshoz.
- Új ismereteket szereztek, a régieket alapszinten felelevenítették.
- Toleranciát kellett gyakorolniuk.
- Fejlődött a kötelességtudatuk.
- Figyelniük kellett az órákon, és erre egymást is figyelmeztették.
- Meg lehetett mutatni az egész életen át tartó tanulás lehetőségét – még számukra sincs minden veszve, ki lehet törni kellő akaraterővel.
- Ezt a négy hónapot az életükbe beköltöző rendszeresség jellemezte, nem élték a munkanélküliek sivár, depresszióra készítő, lézengő életét, kevesebb volt a családi konfliktus is.
- Nyitottak, hálásak és őszinték voltak, vallottak sorsuk nehézségeiről, szülőként megélt problémáikról. (Több kollégám is megjegyezte, hogy ruhával, játékokkal segítette őket).
- A tanulók közül többen jelezték, hogy szívesen tanulnának szakmát vagy a jogosítvány megszerzése érdekében; volt, aki targoncavezető, volt, aki pincér szeretett volna lenni, egy tanuló jelezte, hogy le is érettségizne, de mindannyian rögtön hozzátették, hogy az anyagiak, a család eltartása miatt ez már nem oldható meg.
- Összegezve: megpróbálták a számukra idegen, rég elfelejtett helyzetekhez – az iskolai léthez – igazodni, megpróbálták „iskolás” módon viselkedni, de magát a tanulást nehezen fogadták, inkább a könnyebb munkaformák felé mentek el, mivel tét nélküli négy hónap volt ez, inkább a pénz motiváló ereje tartotta őket a rendszerben.
- De viselkedésük, igazodni vágyásuk a pozitív attitűdöket erősítette

c) A pedagógusi oldal

A pedagógusi kompetenciák, attitűdök, támogató, érzékenyítő magatartásformák

Talán jobban be sem lehetne mutatni a működő pedagógusi kompetenciákat, mint ebben a négy hónapos kísérletben, ahol a felnőttoktatásban járatlan pedagógusok dolgoztak

kitűnően, alkalmazták a pedagógus kompetenciákat.

A kérdőív kitért a pedagógusok egyéni értékeléseire is: hogyan változtak a szokatlan munkatípus hatására, illetve milyen pedagógusi attitűdöket, kompetenciákat alkalmaztak munkájuk során. A leglényegesebb tapasztalatok:

- A felnőttekkel való bánásmód, a felnőttoktatás mindnyájuk számára idegen terület volt, egyikőjük sem dolgozott még ebben a képzési formában.
- Minden válaszoló kolléga hangot adott annak a meggyőződésének, hogy ez a fajta képzési forma nem segíti a szakmához jutást, természetesen nem pótolhatja a tanulásból kimaradt éveket, kevés a kitűzött célok fejlesztéséhez.
- Sikerként könyvelték el a figyelem felkeltését, az igényesség kialakítására való törekvést.
- Motiváló lehetőségként mindannyian egyöntetűen a dicséretet, az érzékenyítést, a feszültségek oldását, a ráhangolódás fontosságát jegyezték meg.
- Erősödött konfliktustűrő képességük, kellett a tolerancia – különösen a kezdeti szakaszban.
- A kommunikáció fejlesztése, a nyitottság elérése, a hátránykompenzáció a legfontosabb célkitűzések közt volt.
- További indikátorként jelölték meg az empátiát, a közvetlenséget, az önfegyelm gyakorlását saját személyiségükre vonatkoztatva.
- Fontos tényezőként említették a személyes történeteket és a példamutatást is, ez megnyilvánult például a pontos órakezdekésekben/zárásokban, a mindennap tetten érhető felkészültségben, precizitásban, az öltözködésben.
- Kiemelték a humor szerepét.
- Önismereti tréningként kezelték ezt a szokatlan helyzetet.
- Erősödött a pedagógusok közötti kommunikáció, a kapcsolattartás felértékelődött, hiszen egy osztályban hat pedagógus tanított, nekik együtt kellett dolgozniuk.
- Egyetlen kolléga sem nyilatkozott keserű szájjal, a rendszer hibáira mutattak rá, nem a hallgatókéra.

Összegezve

Egy eléggé át nem gondolt, sietve előkészített, bár alapgondolatában jó kezdeményezés született, melynek remélhetőleg folytatása is lesz, a tervek szerint már differenciált csoportokkal. Azok a pedagógusok, akik ebben a képzési formában kipróbálták magukat, nagy érzelmi többlettel fejezték azt be. A társadalom elesett, támogatásra szoruló rétegeit – amennyire ez a nem minden szempontból átgondoltan kivitelezett próbálkozás mégis meg tudta mutatni – a tanúlással lehet kiemelni hátrányos helyzetéből. Lehet, hogy az elején még kevesen fognak előre lépni, lehet, hogy a motivációs bázis nehezen fog felépülni, lehet, hogy a szociokulturális hátrányok legyőzése nagy munka lesz, de egyszerűen nincs más választásunk. A társadalom fejlődése, a szegregáció megszüntetése, a tanúlással szemben kialakult társadalmi igénytelenség legyőzése, az értelmi és érzelmi intelligencia fejlesztése a pedagógustársadalom egyetemes feladata. Ez a négy hónap azt is megmutatta, hogy képes is, és akarja is ezt a feladatot. Megfelelő felkészítéssel, továbbképzésekkel, tankönyvekkel, anyagi támogatással sikerülhet.

Ehhez azonban további, ma még sikertelen tényezők fejlesztésére is szükség van. Hova kell a munkaerő? Milyen képzésekre van szükség? Milyen életkorú tanulók

vonhatók be az oktatásba? Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre válaszolni tudjunk, ismerünk kellene a felnőttoktatásba kerülők terveit, szándékait, azaz szükség volna megfelelő pályaeorientációra, a képzés lezárásaként pedig vizsgálni, követni kellene a további életpályáját. Mindkét szervezeti tényező nehézségekkel küzd, a pályaeorientáció pedig napjainkban a felnőttoktatásban nem is létezik, pedig elemi gazdasági érdek lenne a munkaerő megfelelő helyre irányítása. Ez segítené a hatékony ráfordítást, továbbá ez lenne a munkavállaló és a munkaadó érdeke is.

A felnőttoktatásban vizsgázott vagy csak tanuló fiatal ott áll a nagy kérdés előtt, hol fog magának munkahelyet találni, mire lesz elég az a képzettség, amelyet megszerzett. Azaz meg kell találnia a helyét a munka világában. Szükséges lesz számára a pályaválasztását koordináló szervezet, amelynek elvileg az lenne a feladata, hogy ebben támogatást adjon. Ez a pályaeorientáció azonban ma a gyakorlatban inkább csak az általános iskolás korú gyermekek iskolaválasztását támogatja, a bűvös tizenhatodik életév után erre a rendszerre már a felnőtt tanuló nem számíthat.

Összegzés – A felnőttképzés fenntartásának szükségessége

Nem működésképtelen a felnőttoktatás. Óriási igény van rá, és az Európai Unió tagállamaként a deklarált élethosszig tartó tanulás elveinek elfogadása mellett meg kell találni ezeket a kereteket. Lehet, hogy ez most még csak egy suta közmunkaprogram, lehet, hogy Híd-program, lehet, hogy államilag fenntartott középiskolák által vállalt képzések, de ezekből a csírákból ki fog fejlődni, ki fog kristályosodni az igazi felnőttoktatási jövőprofil.

Nem derűs és megnyugtató ez a helyzet, és nem is mindig az anyagi-gazdasági háttér a legnagyobb probléma. Hiányzik a speciális, felnőttekre tervezett képzés-továbbképzés, a területet feltáró tudományos kutatások, az együttműködés, az emberi források kiaknázásának igénye. Pedig még a legelesettebb réteg is hálás bármilyen kezdeményezésért, noha lehet, hogy az elhibázott, és abban a formában céltalan.

Dolgozatomban arra az örök érvényű következtetésre jutottam, hogy az oktatás legfontosabb tényezője, mozgatója és motiválója, az eredmények létrehozója az ember. Tulajdonképpen a folyamat szempontjából teljesen mindegy, hogy a katedra mely oldalán áll, ha elkötelezett és fejlődésképes. A modern neveléstudomány, szociológia, pszichológia és saját tárgyam, az irodalom is feltárja a humán tényezőket, segít megérteni az emberi cselekvések mozgatórugóit, segít eligazodni bonyolult világunk gazdasági nehézségektől sújtott, elidegenedő és egyre nehezebben értelmezhető eseményeiben. Ebben a zűrzavarban igazi megoldást a tudás, az értelmi és az érzelmi intelligencia nyújt, melynek egy része csakis iskolában – akár a felnőttoktatás körülményei között – sajátítható el.

Irodalom

- Az Európai Unió támogatásával készült ReferNet hálózat jelentése. (kézirat) az Európai Szakképzés – fejlesztési Központ (Cedefop) honlapjáról
- Bajusz Klára (2009.06.17.): Elfejthetjük-e a felnőttek általános iskoláit? Felnőttoktatás, élethosszig tartó tanulás – Kihívások és válaszok. Tudástár, Budapest: Oktatáskutató és Fejlesztő Intézet
- Beszámoló az alapvető jogok biztosának és helyetteseinek tevékenységéről (2013) Szerk.: Dr. Kovács Zsolt, Alapvető Jogok Biztosának Hivatala, Budapest (2014)
- Csillag Ferenc – Takács István (2010): Utak – tévutak : Példák az iskolai konfliktusok kialakulására és kezelésére. Budapest: Flaccus Kiadó
- Farkas Éva (2006): A felnőttképzés fejlesztésének tartalma és igényei I. Durkó Mátyás Konferencia és jubileumi szakmai találkozó 21–25. old.
- Gordon, T. (1990): P. E. T. A szülői eredményesség tanulása. Budapest: Gondolat Könyvkiadó
- Gordon, T. (1991): T. E. T. A tanári hatékonyság fejlesztése. Budapest: Gondolat Könyvkiadó
- HámorynéVáczy Zsuzsa (2009): Mit jelent és hogy működik az LLG (Lifelong Guidance)? Tréneri kézikönyv. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Zrt. Székesfehérvári Regionális Képzőközpont
- Kompetenciaeltár és módszertani leírás (2013.12.01.) Pécs: IKE Consulting Kft.
- Nanszákne dr. Cserfalvi Ilona (2009): Pedagógiai jelenségek vizsgálata. Debrecen Tóth Könyvkereskedés és Kiadó Kft.
- Szabóné Molnár Anna: A tanuló felnőtt. PEDAGÓGUSKÉPZÉS 2–3:pp.199-220.
- Trencsényi László (1988): Pedagógusszerepek az általános iskolában. Budapest: Akadémiai Kiadó
- Tringer László (2007): A gyógyító beszélgetés. Budapest: Medicina Könyvkiadó

Internetes források

- Központi Statisztikai Hivatal honlapja
www.ksh.hu/munkanelkuliseg, utolsó letöltés: 2014.03.17.
- TERVEZET – KÖZÖS FOGLALKOZTATÁSI JELENTÉS, amely a Bizottság 2014. évre szóló növekedési jelentését kíséri
ec.europa.eu/europe2020/pdf/2014/jer2014_hu.pdf utolsó letöltés: 2014.03.17.
1993. évi LXXIX. törvény a közoktatásról www.okm.gov.hu/letolt/kozokt/kozokt_tv_070823.pdf utolsó letöltés: 2014.01.09.
- A 2011. évi CXC. törvény a nemzeti közneveléstől
net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100190.TV utolsó letöltés: 2014.03.28.
2011. évi CLXXXVII. törvénya szakképzésről net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=a1100187.TV utolsó letöltés: 2014.01.09.
- Az oktatásból és képzésből lemorzsolódók
epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Educationstatistics_at_regional_level/hu utolsó letöltés: 2014.01.09.